

УТИЦАЈ ИЗБОРА СПОЉНОПОЛИТИЧКИХ СТРАТЕГИЈА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ И ЦРНЕ ГОРЕ НА РАЗВОЈ ЊИХОВИХ БИЛАТЕРАЛНИХ ВОЈНИХ ОДНОСА

Чедо Д. Спасојевић¹

Достављен: 17.04.2024.

Језик рада: Српски

Кориговано: 09.05.2024. и 04.06.2024.

Тип рада: прегледни рад

Прихваћен: 03.07.2024.

DOI број: 10.5937/vojdelo2403015S

У комплексном систему међународних односа и актуелној геополитичкој архитектури на глобалном нивоу, државе, у складу са својим економским, војним и другим потенцијалима, врше избор спољнополитичких стратегија. Посебан изазов по питању тог избора имају мале државе, због својих ограничених капацитета. Иако у научној јавности постоје бројне класификације спољнополитичких стратегија малих држава, оне се суштински могу свести на две: избор заштитника (у виду савеза или моћне државе) или проглашење неутралности. Различит избор малих држава по овом питању често може бити и једна од препрека у развоју њихових међусобних односа, имајући у виду да одабир одређене спољнополитичке стратегије подразумева акције које су често супротстављене интересима друге земље. То се нарочито односи на развој односа у осетљивим сегментима спољне политике малих држава, као што су одбрана и безбедност.

Предмет рада је управо анализа овог феномена на конкретном примеру, односно сагледавање утицаја различитог одабира спољнополитичких стратегија Србије и Црне Горе на развој њихових међусобних војних односа, у периоду од дисолуције Државне заједнице Србија и Црна Гора. Циљ овог рада јесте да се утврди евентуална повезаност некомплементарности спољнополитичких курсева Србије и Црне Горе са динамиком у развоју њихове билатералне војне сарадње. Основна хипотеза је да избор стратегије заштитника Црне Горе кроз чланство у НАТО-у и стратегије војне неутралности Србије, представљају озбиљну препреку у развоју њихових свеукупних, а посебно војних односа. Користећи методе анализе садржаја, анализе дискурса и компаративну методу, у раду се настојало да се докаже постојање повезаности осцилација у билатералним војним односима између Србије и Црне Горе са динамиком у избору њихових спољнополитичких стратегија. Биће показано да

¹ Војска Србије, Генералштаб Војске Србије, Београд, Република Србија, Е-mail: cedospasojevic@gmail.com, <https://orcid.org/009-002-2835-6597>.

су поступци које је Црна Гора предузимала у оквиру профилисања своје спољнополитичке стратегије и напора да постане чланица НАТО-а директно утицали на слабљење динамике у јачању билатералних војних односа са Србијом, као и да неутрална војна политика Србије и њен отклон од атлантских интеграција отежавају побољшање тих односа.

Може се закључити да ће овако детерминисани односи остати доминантни и у наредном периоду, без обзира на повремено јавно исказане намере обе државе за међусобно унапређење билатералне војне сарадње, а посебно у условима актуелне поларизације у односима између великих сила након почетка рата у Украјини, почетком 2022. године.

Кључне речи: међународни односи, спољна политика, спољнополитичке стратегије, билатерална војна сарадња, мале државе, Србија, Црна Гора, војна неутралност, НАТО.

Увод

У теорији о међународним односима, у делу који се бави спољнополитичком анализом, посебна пажња је посвећена избору спољнополитичких стратегија малих држава. Њихова позиција је отежана имајући у виду да мале државе немају велику моћ и, као такве, морају да проналазе друге начине да заштите своје националне интересе. Неретко државе које припадају корпусу малих држава имају и бројне унутрашње проблеме, који отежавају њихову ионако независну позицију у међународном окружењу, попут сецесионизма, етничких и религијских сукоба, пограничних спорова са суседима и слично. У зависности од геополитичких околности, њихове позиције у регионалном окружењу, отворених унутрашњих питања и других фактора, мале земље врше одабир спољнополитичких стратегија које на најбољи начин штите њихове националне интересе. Свака од њих бира стратегију која је најадекватнија – од заштите путем чланства у неком од савеза, одабира моћног заштитника кроз стратешка партнерства, преко политичке и/или војне неутралности, неутрализма, несврстаности и слично. У регионима оптерећеним тешким историјским наслеђем, сукобима и отвореним идентитетским питањима, попут тзв. Западног Балкана, различит избор спољнополитичких стратегија може значајно утицати на развој међусобних односа између држава, а посебно у условима оштре поларизације између великих сила.

Дисолуцијом Државне заједнице Србија и Црна Гора, у мају 2006. године, дошло је до формирања две државе, које се према општеприхваћеним критеријумима у теорији о међународним односима могу сврстати у мале државе. У складу са новим околностима, и Србија и Црна Гора су биле пред изазовом како да детерминишу своје спољне политике у складу са тадашњим геополитичким окружењем. Спољнополитичка стратегија Србије, усмерена на евроатлантске интеграције још од тзв. „петооктобарских промена, губи замаха у 2007. години услед решавања тзв. „косовског питања” и постепено поприма обриси полити-

ке неутралности. С друге стране, Црна Гора заузима чврст евроатлантски курс, што је, у крајњем, резултирало њеним пуноправним чланством у НАТО-у, у јуну 2017. године. Овакав различит избор спољнополитичких стратегија, у условима постојања многобројних отворених питања између две земље, само је још више отежавао нормализацију свеукупних односа Србије и Црне Горе.

Циљ овог рада јесте да се сагледа колико је различит одабир спољнополитичких стратегија утицао на развој међусобних односа Србије и Црне Горе у једној посебно осетљивој области билатералних односа – области одбране.

Истраживачко питање било је да ли је, и у којој мери, некомплементарност спољнополитичких стратегија Србије и Црне Горе утицала на развој њихових билатералних војних односа. Циљ је да се кроз анализу сагледа да ли постоје одређене каузалности између фаза у стипулисању њихових спољнополитичких стратегија и динамике у развоју билатералне војне сарадње.

„Мале државе” и њихове спољнополитичке стратегије

У научној јавности постоји широка дискусија о критеријумима који одређују да ли нека земља припада корпусу малих држава. Највећи део расправе односи се на дефинисање њихове тзв. сићушности (*smallness*). Ванденбош малу државу дефинише као земљу која није у стању да се бори са великим силама под било каквим равноправним условима, односно истиче да је њена војна слабост чини дипломатски слабом, што у крајњем узрокује да нема значајну улогу у светској политици (Vandenbosch, 1964: 294). С друге стране, Кохен истиче да су мале државе оне чији су лидери свесни да, делујући сами или у малој групи, не могу да имају значајан утицај на међународни систем (Keohane, 1969: 296).

У овом раду термин „спољнополитичка стратегија” неће се користити у смислу документа којим се експлицитно дефинишу приоритети у домену спољне политике једне државе, већ на вишем степену општости, у смислу да се спољна политика може дефинисати и као стратегија или приступ који је изабрала национална влада ради достизања својих циљева у релацијама са другим ентитетима (Smith et al., 2016: 14). Постоје многобројне класификације спољнополитичких стратегија којима прибегавају мале државе. Виберг идентификује: билатерални савез са великом силом, савез две или више малих држава, чланство у мултилатералном савезу око једне или више великих сила, несврстаност која има за циљ неутралност у било којем рату и несврстаност без било каквих уопштених опредељења за неутралност (Wiberg, 1987: 343). С друге стране, Гајић класификује стратегије на следећи начин: балансирање кроз удруживање насупрот потенцијалној претњи, придруживање великој сили, проглашавање неутралности или прибегавање тзв. „стратегији врдања” (Gajić, 2020, pp. 70-73).

Једна од спољнополитичких стратегија којој мале државе прибегавају јесте и учлањење у међународне савезе. Према Волту (Walt, 1985: 4), приступање алијансама се најчешће посматра као одговор на претње, јер када уђу у алијансу државе могу или да балансирају као савезник ради заштите од главног извора

претњи или да буду савезник са државом која представља највећу претњу (тзв. *bandwagon*). Лејк сматра да подређене државе (*subordinate states*) имају користи од таквог политичког поретка на најмање три начина: њихова безбедност и територијални интегритет су побољшани, својинска права у земљи, а посебно у иностранству, јасније су дефинисана и заштићена, као и усвајање општих стандарда међународног понашања (Lake, 2009, pp. 8–9).

Насупрот томе, део земаља избегава прикључење савезима и бира једну од стратегија којом се не заузимају стране у надметању великих сила, а коју уопштено можемо назвати политиком неутралности. Према Новаковићу, признање статуса неутралности може се установити формално путем међународних уговора, билатералних уговора, преко мултилатералних декларација или признањем од међународних тела, или признање може бити неформално на основу спољне политике државе и вредности које промовише (Novaković, 2011: 16).

Спољнополитичке стратегије Републике Србије

Након 2000. године, спољнополитички курс СР Југославије, а од 2003. године и Државне заједнице Србија и Црна Гора, имао је изразито евроатлантски карактер. Према појединим ауторима, период од 2000. до 2003. године био је, на неки начин, својеврстан продор у демократизацију и отварање Србије према Западној Европи, повратак у Уједињене нације (УН), Организацију за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС) и Савет Европе (Jagiello, 2016, pp. 165–185). Убрзо након дисолуције државне заједнице, Србија је, у децембру 2006. године, постала чланица Партнерства за мир. Многи су предвиђали да ће се, заједно са осталим земљама источне Европе, Србија придружити институцијама евроатлантске заједнице, као што су ЕУ и НАТО (Vuksanović, 2021: 1).

Међутим, услед подршке политичког Запада једностраном проглашењу независности тзв. „Државе Косово“, дошло је до застоја у европским интеграцијама, као и одклона од даљих атлантских интеграција. У том контексту, Србија је, 2007. године, у оквиру Резолуције Народне скупштине о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије, једним њеним ставом унилатерално прогласила војну неутралност (2007). Након једностраног проглашења независности тзв. „Државе Косово“, у фебруару 2008. године, као и њеног признања од водећих земаља политичког Запада, била је принуђена да покуша да редифинише спољнополитички курс. У том смислу је, као нова спољнополитичка стратегија, дефинисана концепција тзв. „четири стуба спољне политике“ – ЕУ, Руска Федерација, САД и Кина (Petrović & Djukanović, 2012, pp. 187–193).

Избором концепта војне неутралности, Србија од 2008. године покушава да води изbalансирану спољну политику, којом се настоји да се помире потребе земље за даљим економским развојем кроз процес европских интеграција и сарадњу са водећим земљама политичког Запада, са очувањем статуса АП Косово и Метохија у свом саставу, сигурним снабдевањем енергентима и развојем инфраструктуре кроз сарадњу са Руском Федерацијом и Кином. Треба имати у виду да војна неутралност Србије не подразумева сталну неутралност, која

као правни институт међународног права мора бити заснована на међународном споразуму, већ се ради о унилатералној политичкој одлуци која извире из државног суверенитета. Може се рећи да се суштински ради о импровизацијама тзв. концепције „четири стуба спољне политике”. Део научне јавности сматра да се, у складу са одређеним спољнополитичким збивањима, распоред ових стубова спољне политике неретко мењао тако што су поједини пре(наглашавани) у складу са за(датом) међународном спољнополитичком ситуацијом (Djukanović, 2020: 127). Када се говори о ограничењима Србије за дубљу интеграцију у заједничке одбрамбене структуре ЕУ, поједини аутори сматрају да су оне делом повезане са политичким и економским условима, а мањим делом и са оперативним могућностима Војске Србије (Cvetković, 2022: pp. 11). Србија је наставила сарадњу са НАТО-ом, тако да је 2011. године Северноатлантски савет (НАС) одобрио Индивидуални програм сарадње са Србијом (IPAP). С друге стране, иако су европске интеграције остале и даље статешки циљ Србије, у појединим периодима долазило је до јачања билатералне сарадње са Руском Федерацијом, попут потписивања декларације о статешком партнерству две земље у 2013. години, блокирања резолуције у СБ УН од стране Русије којом је покушано да се Србија осуди за геноцид у Сребреници у 2015. години, донација и куповине војне опреме из Руске Федерације за потребе Војске Србије од 2018. године, извођења заједничких војних вежби и друго (Baranov i Rašković-Talović, 2019: pp. 205-206). Такође, Србија у 2013. години стиче статус посматрача у Организацији договора о колективној безбедности (ОДКБ). Поред тога, у периоду од 2012. године долази до јачања билатералне сарадње Србије и Кине у области економије и инфраструктуре, у оквиру кинеског пројекта Појас и пут и формата 16+1. У делу научне јавности постоји мишљење да је Србија, уз Мађарску, постала земља која геополитички и економски подржава експанзију кинеског утицаја у Југоисточној Европи (Proroković, 2023: 300). Неки аутори сматрају да је војна неутралност Србије ближе одређена 2019. године у Стратегији националне безбедности и Стратегији одбране (Radojević, Knežević i Bojanić, 2023: pp. 22).

Сукоб у Украјини, почетком 2022. године, изазвао је заоштравање односа између политичког Запада и Руске Федерације, што је био нови изазов за одржавање конзистентности мултивекторског курса спољне политике Србије. Иако се Србија придружила резолуцији УН која осуђује „руску агресију” на Украјину, политички Запад, пре свега САД и земље ЕУ, и даље инсистирају на увођењу санкција Руској Федерацији. Неувођење тих санкција утицало је на смањење процента усаглашености спољне политике Србије са Заједничком спољном и безбедносном политиком ЕУ, што је озбиљна препрека у даљој динамици европских интеграција, које су стратешки спољнополитички циљ Србије.

Спољнополитичке стратегије Црне Горе

Након раздруживања са Србијом у 2006. години, могло се наслутити да ће црногорски спољнополитички курс бити усмерен према евроатлантским интеграцијама. У почетном периоду по конституисању нове државе, 2006. године, изгледало је да ће Црна Гора донекле покушати да одржава баланс између великих

сила, имајућу у виду да је Руска Федерација признала независност Црне Горе само осам дана по њеном проглашењу. Такође, одмах по стицању независности, када Црна Гора пролази кроз фазу тзв. „инвестиционог бума“, долази до великог уплива руског капитала у виду куповине фирми и некретнина, као и инвестиција (Gardašević, 2018: 65). Међутим, Црна Гора је већ 2006. године, у својим документима који дефинишу њену спољнополитичку стратегију, јасно заузела евроатлантски курс. У документу „Спољнополитички приоритети Црне Горе“ из 2006. године, она је, као први приоритет, дефинисала интеграцију у ЕУ и НАТО (2006). Такође, у свом првом Уставу из 2007. године исказала је своју јасну приврженост европским и евроатлантским интеграцијама (2007). Поједини аутори сматрају да је један од фундамената Црне Горе управо овако дефинисана спољна политика још од 1997. године (Djukanović, 2019: 135).

Политички односи Црне Горе и Руске Федерације почели су озбиљније да се нарушавају након анексије Крима од стране Русије у 2014. години, када се Црна Гора придружила санкцијама ЕУ, а посебно када је ушла у завршну фазу ка чланству у НАТО-у. До нове кулминације у односима долази након што је осудила Руску Федерацију да је стајала иза тзв. „државног удара“ у Црној Гори 2016. године.

Црна Гора је, у јуну 2017. године, постала чланица НАТО-а, иако о тако важном питању није одржан референдум. Такође, према истраживању јавног мњења Црне Горе које је спровео Центар за демократију и људска права (CEDEM) у јуну 2017. године, таква одлука није имала подршку већине становништва, односно 39,8% је било против у односу на 38,7% за улазак у НАТО, уз 21,5% неопредељених (2017). У складу са својим чланством у НАТО-у, Црна Гора је предузела низ акција ради даље афирмације у оквиру алијансе. Припадници Војске Црне Горе су одмах по учлањењу у НАТО, током 2018. године, започели своје ангажовање у Мултинационалној борбеној групи НАТО-а у Летонији, као делу ојачаног присуства на истоку (*Enhanced Forward Presence - eFP*), и у саставу КФОР-а на АП КиМ, као и у мисији НАТО-а у Ираку. Треба имати у виду да су црногорски војници у периоду од 2010. до 2020. године били ангажовани у мисији НАТО-а и пре званичног чланства у наведеној алијанси, односно у Авганистану (*ISAF* и „Одлучна подршка“). Рат у Украјини донео је Црној Гори нове обавезе у оквиру ојачања источног крила НАТО-а, тако да се припадници Војске Црне Горе од 2023. године ангажују и у саставу Мултинационалне борбене групе појачане будности у Бугарској (*Enhanced Vigilance Activities - eVA*). Црна Гора је у свом годишњем извештају о пресеку стања у Министарству одбране Црне Горе у 2023. години, у оквиру предлога приоритета за 2024. годину, исказала своју посвећеност систему колективне безбедности у оквиру чланства у НАТО-у кроз наставак ангажовања у Мултинационалној борбеној групи у Летонији, као делу ојачаног присуства НАТО-а на истоку (*eFP*), и Борбеној групи појачане будности у Бугарској (*eVA*), као и мисијама у Ираку и АП КиМ (2023).

Обавезе Црне Горе, које проистичу из чланства у НАТО-у, као и усаглашавање њене спољне политике са Заједничком спољном и безбедносном политиком ЕУ, суштински су стипулисали спољнополитички курс према Руској Федерацији након почетка рата у Украјини. Црна Гора је осудила агресију Руске Федерације на Украјину и придружила се свим санкцијама ЕУ. Послала је Украјини помоћ у

наоружању и опреми током 2023. године (2023), чиме су политички односи са Руском Федерацијом спуштени на најнижи ниво. Црногорска посвећеност подршци Украјини у рату против Русије исказана је и током посете адмирала Бауера, председавајућег Војног комитета НАТО-а Црној Гори, током јануара 2024. године, када је министар одбране Краповић изјавио да ће се војна и политичка подршка Црне Горе Украјини наставити док год буде потребно (2024).

Препреке у јачању билатералних војних односа између Србије и Црне Горе услед различитог избора спољнополитичких стратегија

Међусобни односи Србије и Црне Горе су непосредно пре, а посебно након референдума 2006. године, били оптерећени бројним нерешеним проблемима, од којих су најкомплекснија идентитетска питања настала током изградње постреферендумске црногорске државе.

Приликом сагледавања билатералних војних односа две земље треба имати у виду да су и Србија и Црна Гора, након 2000. године у оквиру СР Југославије и Државне заједнице Србија и Црна Гора, а од 2006. године као засебне државе, изабрале спољнополитичку стратегију заштите кроз чланство у савезу, у овом случају ЕУ и НАТО. Међутим, отклон Србије од атлантских интеграција, услед првокласног унутрашњег и спољнополитичког питања, односно једнострано проглашене независности тзв. „Државе Косово“, и постепени заокрет према политици војне неутралности након 2007. године, у односу на изразито атлантски оријентисану спољну политику Црне Горе, успорили су динамику у развоју билатералне војне сарадње између две земље. Сарадња у домену одбране у наведеном периоду била је техничког карактера. Билатерални војни односи су били на занемарљивом нивоу, о чему сведочи и изјава тадашњег вршиоца дужности начелника Генералштаба Војске Црне Горе вицеадмирала Самарџића, у октобру 2008. године, да је сарадња са Војском Србије слаба, као и да Војска Црне Горе жели да има много бољу сарадњу него што је била до тада (2008).

У исто време када је црногорски вршилац дужности начелника Генералштаба изразио жељу за унапређењем сарадње са Војском Србије, дошло је до озбиљног захлађења односа између две земље, због тога што је Црна Гора, у октобру 2008. године, признала једнострано проглашену независност тзв. „Државе Косово“. Овакав поступак тадашњих политичких елита Црне Горе, иако без подршке већине становништва и очекиваног референдума имајући у виду овако важно питање, био је схваћен као „забијање ножа у леђа Србији“, како је то окарактерисао тадашњи министар спољних послова Србије Јеремић (2008). Део јавности је сматрао да је оваква одлука Црне Горе донесена ради убрзања њеног пријема у НАТО, а у складу са изабраном спољнополитичком стратегијом и под притиском САД (2008).

Без обзира на захлађење односа услед црногорског признања једнострано проглашене независности тзв. „Државе Косово“ у 2008. години, спољнополитичка

стратегија Србије остављала је простора за даљи развој сарадње са Црном Гором. Позитиван сигнал да се иде ка нормализацији односа две земље, па тако и у војној сфери, била је посета тадашњег министра одбране Шутановца Црној Гори у фебруару 2009. године. Узвратна посета министра одбране Црне Горе Вучинића Србији реализована је у априлу 2010. године. Прва званична посета тадашњег начелника Генералштаба Војске Црне Горе, вицеадмирала Самарџића Србији реализована је у септембру 2009. године. Тадашњи начелник Генералштаба Војске Србије генерал-потпуковник Милетић реализовао је узвратну посету Црној Гори у октобру 2010. године. Оживљавање билатералне војне сарадње између две земље кренуло је обазриво, што се може закључити по темама које су биле доминантне током разговора начелника генералштабова две земље, а тичале су се, углавном, регионалне сарадње.

Црна Гора је ради што бржег добијања чланства у НАТО повлачила одређене потезе који нису имали позитиван утицај на изградњу поверења између две земље, попут посете тадашњег начелника Генералштаба Војске Црне Горе вицеадмирала Самарџића тзв. „Држави Косово“ у јулу 2013. године. И поред спорних питања постојали су покушаји да се задржи континуитет у развоју билатералних војних односа две земље, тако да је тадашњи начелник Генералштаба Војске Црне Горе адмирал Самарџић посетио Србију у децембру 2014. године. Припадници Војске Црне Горе су 2016. године учествовали на првој мултинационалној вежби у Србији под називом „Платинасти вук 16“.

Стицањем чланства Црне Горе у НАТО, у јуну 2017. године, и формално је потврђен њен избор спољнополитичке стратегије заштите у виду чланства у савезу. То је подразумевало обавезе Црне Горе да у потпуности спроводи политику НАТО-а, која је често била у супротности са виталним националним интересима Србије. Тако је ангажовање припадника Војске Црне Горе у саставу КФОР-а на АП КиМ изазвало оштре реакције званичника Србије. Још један у низу контроверзних поступака било је и учешће војног изасланика Црне Горе у Хрватској на обележавању тзв. „хрватског Дана победе“ у августу 2018. године у Книну (2018). Такође, тадашњи начелник Генералштаба Војске Црне Горе генерал Дакић посетио је тзв. „Државу Косово“ у мају 2019. године (2019). Сва та дешавања личила су на покушај афирмације Црне Горе у оквиру НАТО заједнице након ступања у њено чланство.

Након парламентарних избора у Црној Гори, у августу 2020. године, очекивало се да ће у одређеној мери доћи до озбиљнијег побољшања свеукупних односа две земље. Како је и било очекивано, Црна Гора није променила своју спољнополитичку стратегију, али се ипак предвиђало да ће две земље пронаћи начина, како за јачање међусобних односа, тако и за билатералну војну сарадњу. Посета тадашњег премијера Црне Горе Кривокапића Србији у новембру 2021. године, као и две донације вакцина против пандемије вирусне инфекције COVID-19 Србије Црној Гори исте године, уз сусрет тадашње премијерке Србије Брнабић са Кривокапићем у Подгорици исте године, дали су импулс за даљи развој свеукупних односа две земље. И тадашњи министар одбране Стефановић имао је низ сусрета са министарком одбране Црне Горе Ињац. Исте године отворено је и Изасланство одбране Србије у Црној Гори, што је била снажна

порука Србије да је отворена за јачање билатералне војне сарадње са Црном Гором. Међутим, политичка криза у Црној Гори није дозвољавала озбиљнију промену курса према Србији.

Нови председнички и парламентарни избори у Црној Гори, у марту и јуну 2023. године, дали су нова очекивања за побољшање односа две земље. Црна Гора је и даље задржала дотадашњу спољнополитичку оријентацију, без отварања осетљивих питања у односима са Србијом, попут отпризнавања тзв. „Државе Косово” или дезангажовања из КФОР-а. Нови председник Црне Горе Милатовић посетио је Србију у јулу 2023. године. Иако након формирања нове политичке власти у Црној Гори није дошло до конкретнијих помака у развоју билатералне војне сарадње између две земље, поједине изјаве новог министра одбране Краповића, у контексту афирмације српско-црногорских односа, давале су простора за њено побољшање. Тако је црногорски министар одбране, у јануару 2024. године, изјавио да сматра да у Црној Гори нема малигног утицаја из Србије (2024). Такође, министар Краповић је током учешћа на састанку министара одбране земаља чланица НАТО-а у Бриселу, у фебруару 2024. године, изјавио да је Подгорица спремна за продубљивање сарадње са Србијом (2024).

Без обзира на постепену промену реторике према Србији, којом се стварају услови за изградњу односа две земље, различит избор спољнополитичких стратегија Србије и Црне Горе, као малих држава, остаће и даље озбиљна препрека за јачање сарадње и у области одбране. У прилог томе говори и изјава министра одбране Краповића, на поменутом састанку министара одбране земаља чланица НАТО-а, да поштује неутрални пут Србије, али и да, с друге стране, очекује да се поштују одлуке Црне Горе као чланице НАТО-а (2024). Спољнополитичка стратегија Црне Горе подразумеваће и даље доношење одлука у складу са водећим државама НАТО-а, које ће неретко бити на штету националних интереса Србије, а посебно у контексту решавања тзв. „косовског питања”. Избор такве стратегије у крајњем ће се негативно одразити и на динамику сарадње у области одбране између две земље. То је посебно видљиво у условима заоштравања односа великих сила на глобалном нивоу, а нарочито након почетка сукоба у Украјини. Иако спољнополитичка стратегија војне неутралности Србије даје простора за јачање билатералне војне сарадње са Црном Гором, сва је прилика да политички Запад неће дозволити зближавање две земље у овој осетљивој области међусобних односа. Стога ће у оваквој констелацији односа сарадња Србије и Црне Горе у области одбране тежишно наставити да се развија као и до сада, кроз заједничко учешће у раду регионалних иницијатива или кроз реализацију активности нижег интензитета, попут учешћа на кратким курсевима, семинарима и слично.

Закључак

Свеукупни политички односи Србије и Црне Горе, након дисолуције државне заједнице у 2006. години, нису до сада успели да достигну ниво који је очекиван, имајући у виду историјске везе два народа, етничку, религијску и језичку блискост. Неподударност спољнополитичких стратегија може бити један од узрока за овакав низак ниво билатералних односа две земље.

Србија и Црна Гора су изабрале различите спољнополитичке стратегије које нису комплементарне. Спољнополитичка стратегија Србије, која се ослања на војну неутралност, даје више простора и отворености за унапређење билатералних војних односа између две земље. Такође, Србија има интерес да унапређује сарадњу са Црном Гором у свим областима, па тако и у области одбране, имајући у виду да у Црној Гори живи многобројна српска заједница. Концепт војне неутралности Србије нема ограничења по питању унапређења билатералних војних односа са Црном Гором, јер она допушта сарадњу са свим земљама и на истоку и на западу. С друге стране, црногорски избор спољнополитичке стратегије заштите кроз систем колективне безбедности, односно чланство у НАТО-у, отежава унапређење билатералне војне сарадње са Србијом. Црна Гора безусловно усклађује своје спољнополитичке одлуке са важећим дискурсом у оквиру НАТО-а, што подразумева и поступке који често нису у складу са највишим националним интересима Србије, попут признања једнострано проглашене независности тзв. „Државе Косово”. Оваква констелација односа на неки начин ограничава простор за јачање билатералних војних односа између Србије и Црне Горе, иако је након промена на црногорској политичкој сцени током 2020. године, а нарочито у 2023. години, дошло до извесног помака у развоју свеукупних политичких односа. Отпочњање рата у Украјини, у фебруару 2022. године, када долази до оштре поларизације у односима између политичког Запада и Руске Федерације, само је још више отежало унапређење билатералне сарадње две земље, а посебно у војној сфери.

Може се закључити да постоји одређена каузалност између фаза у одабиру спољнополитичких стратегија Србије и Црне Горе и динамике у развоју њихових билатералних војних односа. У периоду од дисолуције државне заједнице 2006. године, било је покушаја да се билатерална војна сарадња између две земље оживи и унапреди, пре свега путем заједничког учешћа у регионалним иницијативама и пројектима. Међутим, спољнополитичка оријентација Црне Горе то није дозвољавала, јер су, у складу са њом, неретко доношене одлуке које су грубо задирале у унутрашња питања Србије, пре свега по питању АП Косово и Метохија. Поред тога, неповерење политичког Запада према војној неутралности Србије, као и актуелни дискурс водећих земаља НАТО-а према Србији као „руском играчу” у региону Балкана, додатно ограничавају простор Црној Гори за јачање билатералне војне сарадње са Србијом.

Литература

- [1] Baranov, A., Rašković-Talović, V. (2019). Геополитическое значение России для безопасности на Балканах [Geopolitical significance of Russia for security in the Balkans]. *Politika nacionalne bezbednosti*, Godina X, vol. 17 broj 2/2019, 189-216, <https://doi.org/10.22182/pnb.1722019.9>.
- [2] Crna Gora podržava učlanjenje Kosova u NATO. (2019). *Politika*. Preuzeto 23. decembra 2023. sa <https://www.politika.rs/sr/clanak/430536/Crna-Gora-podrzava-uclanjenje-Kosova-u-NATO>.
- [3] Crna Gora u Ukrajinu poslala naoružanja i opremu vrednih deset miliona evra. (2023). *Politika*. Preuzeto 02. januara 2024. sa <https://www.politika.rs/scc/clanak/537079/Crna-Gora-u-Ukrajinu-poslala-naoruzanja-i-opreme-vrednih-deset-miliona-evra>.
- [4] Crnogorska Vojska želi bolju saradnju. (2008). *Politika*. Preuzeto 22. decembra 2023. sa <https://www.politika.rs/sr/clanak/58139/Crnogorska-Vojska-zeli-bolju-saradnju>.
- [5] Crnogorsko priznanje Kosova nož u leđa Srbiji. (2008). *Politika*. Preuzeto 06. januara 2024. sa <https://www.politika.rs/sr/clanak/58342/Crnogorsko-priznanje-Kosova-noz-u-leda-Srbiji>.
- [6] Cvetković, N. (2022). Zajednička bezbednosna i odbrambena politika Evropske unije i spremnost Republike Srbije za integraciju. *Vojno delo*, 5/2022, DOI broj: 10.5937/vojdela2205001C.
- [7] Djukanović, D. (2019). Kontinuitet vanjske politike Crne Gore od 1997. godine: uspesi i izazovi u: Zoran Stojanović (ur.). *Spoljna politika Crne Gore – istorija i savremenost*. Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, knjiga 50.
- [8] Djukanović, D. (2020). Balkan na posthladnoratovskom raskršću (1989-2020), drugo dopunjeno izdanje, *Službeni glasnik*.
- [9] Gajić, A. (2020). Bezbednosne strategije malih država u savremenom svetu: slučaj Srbije. *Politika nacionalne bezbednosti*, godina XI, vol. 19, broj 2/2020, 63-87, <https://doi.org/10.22182/pnb.1922020.3>.
- [10] Gardašević I. (2018). Russia and Montenegro: How and Why a Centuries Old Relationship Ruptured. *The Quarterly Journal*, no. 1, 61-75, <https://doi.org/10.11610/Connections.17.1.04>.
- [11] Informacija - Presjek zatečenog stanja u Ministarstvu odbrane na dan 31.10.2023, sa ocjenom stanja i predlogom mjera i Predlog prioriteta za pripremu Programa rada Vlade za 2024. godinu. (2023). *Sajt Vlade Crne Gore*. Preuzeto 30. januara 2024. sa <https://www.gov.me/dokumenta/f5b95af7-9cbb-4bfd-a9b8-2ed3e7ffdd63>.
- [12] Jagiełło, S. A. (2016). Foreign and Security Policy of the Republic of Serbia u: Republika Serbii - Aspekty polityki wewnętrznej i międzynarodowej. University of Wrocław, 165-185.
- [13] Keohane, Robert O. (1969). „Lilliputians' Dilemmas: Small States in International Politics”. *International Organization*, 23 (2), 291-310.
- [14] Lake, D. A. (2009). *Hierarchy in International Relations*. Cornell University Press.

[15] Ministar odbrane Crne Gore: Nema malignog uticaja iz Srbije. Brod „Jadran” je naše vlasništvo. (2024). N1. Preuzeto 22. januara 2024. sa <https://n1info.rs/region/ministar-odbrane-crne-gore-nema-malignog-uticaja-iz-srbije-brod-jadran-nase-vlasnistvo/>.

[16] Ministar odbrane Crne Gore obećao nastavak pomoći Ukrajini. (2024). Novi Magazin. Preuzeto 28. januara 2024. sa <https://novimagazin.rs/svet/region/314424-ministar-odbrane-crne-gore-obecao-nastavak-pomoci-ukrajini>.

[17] Novaković, I. (2011). Koncept neutralne države. Institut za međunarodnu politiku i privredu, UDK: 327(1-652)+(497.11), Bibliid 0543-3657, 62 (2011), Vol. LXII, br. 1141, 5-20.

[18] Petrović, D., Đukanović, D. (2012). Stubovi spoljne politike Srbije – EU, Rusija, SAD i Kina. Institut za međunarodnu politiku i privredu.

[19] Političko javno mnjenje Crne Gore u junu 2017. godine. (2017). Centar za demokratiju i ljudska prava (CEDEM). Preuzeto 25. januara 2024. sa <https://www.cedem.me/wp-content/uploads/2017/07/CEDEM-Jun-2017-istrazivanje.pdf>.

[20] Proroković, D. (2023). Serbia's foreign policy and relations with Russia as one of the priorities. Institut za međunarodnu politiku i ekonomiju u Beogradu, Vol. LXXV, No. 2, 293-312, Doi: <https://doi.org/10.2298/MEDJP2302293P>.

[21] Radojević, S., Knežević M.&Bojanić D. (2023). Politika neutralnosti i ulaganja u sistem odbrane. Vojno delo, 2/2023, DOI broj: 10.5937/vojdela2302014R.

[22] Rezolucija Narodne skupštine o zaštiti suvereniteta, teritorijalnog integriteta i ustavnog poretka Republike Srbije. (2007). Sajt Vlade Republike Srbije. Preuzeto 17. januara 2024. sa <https://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/index.php?id=80729>.

[23] SAD očekuju da Crna Gora prizna Kosovo. (2008). Politika. Preuzeto 11. januara 2024. sa <https://www.politika.rs/sr/clanak/54400/SAD-ocekiju-da-Crna-Gora-prizna-Kosovo>.

[24] Smith, S., Hadfield A.&Dunne T. (2016). Foreign Policy, Theories, Actors, Cases. Third Edition. Oxford University Press.

[25] Spoljnopolitički prioriteti Crne Gore (2006). Sajt Počasnog konzulata Crne Gore u Odesi – Ukrajina. Preuzeto 24. januara 2024. sa <http://montenegroconsulate.kiev.ua/spoljno-politicki-prioriteti-crne-gore-2/?lang=me>.

[26] Ustav Crne Gore (2007). Sajt Skupštine Crne Gore. Preuzeto 21. januara 2024. sa <https://www.skupstina.me/me/ustav-crne-gore>.

[27] Vandebosch, A. (1964). The Small States in International Politics and Organization. The Journal of Politics, Vol. 26, No. 2, 293-312.

[28] Vojni izaslanik u Kninu – uobičajen diplomatski protokol. (2018). Politika. Preuzeto 23. decembra 2023. sa <https://www.politika.rs/sr/clanak/408739/Vojni-izaslanik-u-Kninu-uobicajen-diplomatski-protokol>,

[29] Vuksanović, V. (2021). Systemic Pressures, Party Politics and Foreign Policy: Serbia Between Russia and the West, 2008-2020. Doktorski rad. The London School of Economics and Political Science.

[30] Walt, M. S. (1985). Alliance Formation and the Balance of World Power. International Security, Vol. 9, No. 4, (Spring, 1985), 3-43.

[31] Wiberg, H. (1987). The Security of Small Nations: Challenges. Journal of Peace Research, Vol. 24, 339-363.

[32] Zapadni Balkan tema NATO samita – Crna Gora spremna da unapredi vojnu saradnju sa Srbijom. (2024). Radio-televizija Srbije (RTS). Preuzeto 18. februara 2024. sa <https://www.rts.rs/lat/vesti/drustvo/5369472/zapadni-balkan-tema-nato-samita--crna-gora-spremna-da-unapredi-vojni-saradnju-sa-srbijom.html>.

Резиме

Различит избор спољнополитичких стратегија може бити озбиљна препрека у развоју свеукупних билатералних односа држава, без обзира на њихову историјску, етничку, религијску или језичку блискост. Некомплементарни спољнополитички курсеви могу удаљити једну од друге и државе чији народи имају снажну историјску и традиционалну повезаност, док, с друге стране, могу приближити земље које су имале озбиљне сукобе и тешко бреме историјског наслеђа.

Србија и Црна Гора нису до сада успеле да ниво билатералних односа подигну на очекиван ниво, након дисолуције државне заједнице у 2006. години. Разлози и узроци за овако неоправдано низак ниво међусобних политичких односа су различити и требало би да буду део детаљне и свеобухватне анализе. У овом раду анализирана је само једна од детерминанти која може бити значајна за профилисање билатералних односа Србије и Црне Горе, а то је њихов различит избор спољнополитичких стратегија. Две земље, према свим квалитативним и квантитативним критеријумима, припадају корпусу тзв. малих земаља (*small states*), које немају велику политичку, економску или војну моћ и, као такве, морају да пронађу начин да у комплексним геополитичким условима и услед јаког притиска великих сила, које су одувек имале своје интересе на Балкану, заштите своје националне интересе. Србија је, након кратког евроатлантског курса, одабрала спољнополитичку стратегију неутралности, због својих унутрашњих проблема, а пре свега решавања тзв. „косовског питања”. Оваквом спољнополитичком стратегијом она покушава да балансира између захтева за економским развојем кроз сарадњу са политичким Западом и императива да кроз одржавање веза са Руском Федерацијом, Кином и глобалним југом одржи позицију у одбрани свог суверенитета и територијалног интегритета. С друге стране, Црна Гора је изабрала спољнополитичку стратегију заштите у оквиру савеза кроз чланство у НАТО-у.

Овакво размимоилажење спољнополитичких курсева Србије и Црне Горе утицало је и на развој свеукупних односа две земље. У раду је анализиран један сегмент билатералних односа Србије и Црне Горе. Наиме, билатерални војни односи представљају врло осетљиву сферу свеукупних државних односа држава и захтевају висок степен поверења и заједничког консензуса. Стога је у раду настојано да се пронађу евентуалне каузалности између динамике у развоју билатералних војних односа између Србије и Црне Горе и различитих фаза у избору њихових спољнополитичких стратегија. Доказано је да те каузалности заиста

постоје, односно да ће некомплементарност спољнополитичких стратегија две земље бити и даље озбиљна препрека у достизању очекиваног нивоа билатералне војне сарадње, али и политичких односа Србије и Црне Горе, посебно у условима заоштравања односа између политичког Запада и Истока након почетка рата у Украјини у 2022. години. Штавише, заоштравање сукоба у међународној заједници само је додатно потврдило конзистентност спољнополитичких курсева Србије и Црне Горе, што још више отежава јачање њихових свеукупних политичких и билатералних војних односа.

Кључне речи: *међународни односи, спољна политика, спољнополитичке стратегије, билатерална војна сарадња, мале државе, Србија, Црна Гора, војна неутралност, НАТО.*

© 2024 Аутор. Објавило *Војно дело* (<http://www.vojnodeło.mod.gov.rs>). Ово је чланак отвореног приступа и дистрибуира се у складу са лиценцом Creative Commons (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

THE INFLUENCE OF THE CHOICE OF FOREIGN POLICY STRATEGIES OF THE REPUBLIC OF SERBIA AND MONTENEGRO ON THE DEVELOPMENT OF THEIR BILATERAL MILITARY RELATIONS

Čedo D. Spasojević¹

Достављен: 17.04.2024.

Језик рада: Српски

Кориговано: 09.05.2024. и 04.06.2024.

Тип рада: прегледни рад

Прихваћен: 03.07.2024.

DOI број: 10.5937/vojdelo2403015S

In a complex system of international relations and current geopolitical and security architecture at the global level, states, in accordance with their economic, military and other potentials, choose foreign policy strategies. In that regard, small states have a specific challenge making that choice given their limited capacities. Notwithstanding numerous classifications of small state foreign policy strategies that exist in the scientific community, they can essentially be reduced to two: the choice of a protector (in a form of an alliance or a powerful state) or the declaration of political/military neutrality. The different choice made by small countries in this matter can often be one of the obstacles in the development of their mutual bilateral relations, bearing in mind that choosing a certain foreign policy strategy implies actions that are often opposed to the interests of other countries. This particularly refers to the development of bilateral relations in sensitive foreign policy segments of small states, such as defence and security.

The subject of the paper is the very analysis of this phenomenon on a concrete example, i.e. the examination of the impact of the different choice of foreign policy strategies of Serbia and Montenegro on the development of their mutual bilateral military relations, in the period after the dissolution of the State Union of Serbia and Montenegro. The aim of the paper is to determine possible connection between the non-complementarity of foreign policy courses of Serbia and Montenegro and the dynamics in the development of their bilateral military relations. The basic hypothesis is that Montenegro's choice of protector strategy through NATO membership and Serbia's strategy of military neutrality represent a serious obstacle in the development of their overall and especially bilateral military relations. Using content analysis, discourse analysis and comparative methods, the paper tried to prove the existence of a link between the oscillations in the bilateral military relations between Serbia

¹ The Serbian Armed Forces, General Staff, Belgrade, The Republic of Serbia, E-mail: cedospasojevic@gmail.com, <https://orcid.org/009-002-2835-6597>

and Montenegro and the dynamics in the choice of their foreign policy strategies. The paper is going to show that the actions undertaken by Montenegro within the framework of profiling its foreign policy strategy and efforts to become a member of NATO directly affected the weakening of the dynamics in the strengthening of bilateral military relations with Serbia, and that Serbia's neutral military policy and its shift away from Atlantic integration make it difficult to improve those relations.

It can be concluded that the relations determined in such a way will remain dominant in the upcoming period as well, regardless of occasional publicly expressed intentions by both countries of mutual improvement of bilateral military relations, and especially in the circumstances of the current polarization in the relations between great powers after the beginning of the war in Ukraine in early 2022.

Keywords: international relations, foreign policy, foreign policy strategies, bilateral military cooperation, small states, Serbia, Montenegro, military neutrality, NATO.

Introduction

The segment of international relations theory that deals with foreign policy analysis, pays specific attention to the choice of foreign policy strategies of small states. Their position is even more difficult having in mind that small states do not possess a great power, and, as such, they must find other ways to protect their national interests. Often the states that belong to the corps of small states also have numerous internal problems that make their already unenviable position in international environment even more difficult, such as secessionism, ethnic and religious conflicts, border disputes with their neighbours and alike. Depending on geopolitical circumstances, their positions in regional environment, open internal issues and other factors, small countries choose foreign policy strategies that protect their national interests in the best way. Each of them chooses the most adequate strategy - from the protection by means of membership of an alliance, choosing a powerful protector through strategic partnerships, through political and/or military neutrality, neutralism, nonalignment and similar. In regions burdened by troublesome historical legacy, conflicts and open identity issues, such as the so-called Western Balkans, different choice of foreign policy strategies can considerably influence the development of mutual relations among the states, especially in the circumstances of strict polarisation among great powers.

The dissolution of the State Union of Serbia and Montenegro in May 2006 led to the formation of two states, which, according to generally accepted criteria in the international relations theory, can be classified as small states. In line with new circumstances, both Serbia and Montenegro faced the challenge of determining their foreign policies in accordance with geopolitical circumstances at that time. Serbian foreign policy strategy, oriented towards Euro-Atlantic integration since the so-called "fifth-October changes", lost its momentum in 2007 amid the resolution of the so-called "Kosovo issue" and it gradually began taking shape of the policy of neutrality. On the other

hand, Montenegro adopts a steadfast Euro-Atlantic course, which eventually resulted in its full NATO membership in June 2017. Such different choice of foreign policy strategies, against the backdrop of numerous open issues between the two states, only hindered the normalisation of the overall relations between Serbia and Montenegro.

The aim of this paper is to analyse to what extent the different choice of foreign policy strategies influenced the development of mutual relations between Serbia and Montenegro in a particularly sensitive field of bilateral relations - the field of defence.

The question of the research was if, and to what extent the non-complementarity of foreign policy strategies of Serbia and Montenegro influenced the development of their bilateral military relations. The goal of the analysis is to perceive any specific causalities between the phases of stipulating their foreign policy strategies and the dynamics in the development of their bilateral military cooperation.

“Small states” and their foreign policy strategies

In scientific community there is a widespread discussion about criteria that determine whether a country belongs to the corps of small states. The greatest segment of the discussion refers to the definition of their so-called *smallness*. Vandebosch defines a small state as a country not capable of fighting against great powers under any equal terms, meaning that he underlines that its military weakness makes it diplomatically weak, which eventually results in it having no significant role in world politics (Vandernbosch, 1964: 294). On the other hand, Keohane points out that small states are those whose leaders are aware that, acting alone or in a small group, they cannot have a significant influence on international system (Keohane, 1969: 296).

In this paper, the term “foreign policy strategy” will not be used in the sense of a document that explicitly defines priorities in the domain of foreign policy of a state, but in a higher degree of generality, in a sense that foreign policy can be defined both as a strategy or approach chosen by a national government to achieve its goals in relations with other entities (Smith et al., 2016: 14). There are many classifications of foreign policy strategies that small countries resort to. Wiberg identifies: a bilateral alliance with a great power, alliance of two or more small states, membership of a multilateral alliance around one or more great powers, non-alignment that is aimed at neutrality in any war, and non-alignment without any general commitments to neutrality (Wiberg, 1987: 343). On the other hand, Gajić classifies strategies in the following manner: balancing through an alliance that opposes the potential threat, joining a great power, proclaiming neutrality, or resorting to the so-called “hedging” strategy (Gajić, 2020, pp. 70-73).

One of foreign policy strategies that small states resort to is joining international alliances. According to Walt (Walt, 1985: 4), joining alliance is most often perceived as an answer to threats, because once they join an alliance, states can either balance as an ally for the purpose of protection against the main source of threat, or be an ally with the state that represents the major threat (so-called bandwagoning). Lake argues that subordinate states benefit from such political order in three ways: their security and territorial integrity are enhanced, property rights at home and especially abroad

are more clearly defined and protected, and general standards of international behaviour are adopted (Lake, 2009, pp. 8-9).

Contrary to that, some countries avoid joining alliances choosing one of strategies where they do not take sides in the competition of great powers, which we can in general terms call the neutrality policy. According to Novaković, recognition of the status of neutrality can be established formally by means of international treaties, bilateral agreements, through multilateral declaration or recognition by international bodies, or it can be informal based on the state foreign policy and values that it promotes (Novaković, 2011: 16).

Foreign policy strategies of the Republic of Serbia

After 2000, foreign policy course of the FR Yugoslavia, and from 2003 the State Union of Serbia and Montenegro had a pronounced Euro-Atlantic character. According to some authors, the period between 2000 and 2003 was, in a way, a one-of-a-kind breakthrough in the democratisation and opening of Serbia towards Western Europe, return to the United Nations (UN), Organisation for Security and Cooperation in Europe (OSCE) and Council of Europe (Jagiello, 2016, pp. 165-185). Soon after the dissolution of the state union, Serbia became a member of the Partnership for Peace Programme in December 2006. Many predicted that, together with other Eastern Europe countries, Serbia would join institutions of the Euro-Atlantic community such as the EU and NATO (Vuksanović, 2021: 1).

However, because of the support of the political West to the unilateral proclamation of independence of the so-called "State of Kosovo", a halt in European integration ensued, as well as the drift from further Atlantic integration. In that context, in 2007, in the framework of the Resolution of the National Assembly on the protection of sovereignty, territorial integrity and constitutional order of the Republic of Serbia, in its one paragraph Serbia unilaterally proclaimed military neutrality (2007). Following the unilateral proclamation of independence of the so-called "State of Kosovo" in February 2008, and its recognition by the leading countries of political West, Serbia was compelled to try to redefine its foreign policy course. In that respect, a new concept was defined as a new foreign policy strategy dubbed the "four pillars of foreign policy" - EU, Russian Federation, USA, and China (Petrović & Djukanović, 2012, pp. 187-193).

Since 2008, by opting for the concept of military neutrality, Serbia has been trying to pursue a balanced foreign policy, endeavouring to reconcile the requirements of the country in terms of economic development through the process of European integration and the cooperation with the leading countries of political West, with the preservation of the status of the AP Kosovo and Metohija in it, as well as with secure supply with energy commodities and development of infrastructure through the cooperation with the Russian Federation and China. It should be noted that the military neutrality of Serbia does not imply permanent neutrality, which, as a legal concept of international law has to be founded on an international agreement, but this is a unilateral political decision stemming from state sovereignty. It can be stated that it is essentially an improvisation on the so-called concept of "four pillars of foreign pol-

icy". A portion of scientific community believes that, in line with certain foreign policy developments, the arrangement of these foreign policy pillars often changes in a way that some of them were over(stressed) in accordance with given international foreign policy situation (Djukanović, 2020: 127). When we talk about the limitations of Serbia in terms of the deeper integration into EU common defence structures, some authors believe that they are in part linked to political and economic conditions, and to a smaller degree to the operational capabilities of the Serbian Armed Forces (Cvetković, 2022: pp. 11). Serbia has continued the cooperation with NATO so in 2011 the North Atlantic Council (NAC) approved the Individual Partnership Action Plan (IPAP). On the other hand, though the European Integration has still remained the strategic goal of Serbia, in certain periods there was evident strengthening of bilateral cooperation with the Russian Federation, such as the signing of the declaration on strategic partnership between the two countries in 2013, Russia's blocking of the UN SC resolution in 2015, which was intended to condemn Serbia for the genocide in Srebrenica, donation and procurement of military equipment from the Russian Federation for the requirements of the Serbian Armed Forces in 2018, execution of joint military exercises and other (Baranov i Rašković-Talović, 2019: pp. 205-206). Also, in 2013, Serbia obtained observer status in the Collective Security Treaty Organisation (CSTO). Apart from that, in the period from 2012 there has occurred a strengthening of bilateral cooperation between Serbia and China in the field of economy and infrastructure in the framework of the Chinese project Belt and Road and 16+1 format. A part of scientific community shares the opinion that Serbia, together with Hungary, has become a country that geopolitically and economically supports the expansion of Chinese influence in the South East Europe (Proroković, 2023: 300). Some authors believe that the military neutrality of Serbia was defined in detail in 2019 in the Strategy of National Security and Defence Strategy (Radojević, Knežević i Bojanić, 2023: pp. 22).

The conflict in Ukraine, in the beginning of 2022, caused the deterioration of relations between the political West and the Russian Federation which presented a new challenge for the maintenance of the consistency and multi-vector course of Serbian foreign policy. Although Serbia joined the UN resolution that condemns the "Russian aggression" against Ukraine, the political West, chiefly the USA and EU member states, still insist on imposing sanctions on the Russian Federation. The failure to impose the sanctions resulted in the reduction in the percentage of harmonisation of Serbian foreign policy with the EU Common foreign and security policy, which represents a serious obstacle to further dynamics of European integration that is the strategic foreign policy goal of Serbia.

Foreign policy strategies of Montenegro

After the dissociation with Serbia in 2006, it could be predicted that Montenegrin foreign policy course would be oriented towards European integration. In the initial period of the constitution of the new state in 2006, it seemed that Montenegro would somewhat try to maintain the balance between the great powers, having in mind that the Russian Federation recognised the independence of Montenegro as early as eight

days after its proclamation. Also, immediately after gaining its independence, Montenegro underwent the phase of the so-called "investment boom" where there was a great influx of Russian capital in the form of purchase of businesses and immovable property, and investments (Gardašević, 2018: 65). However, no later than 2006, Montenegro clearly took Euro-Atlantic course in its documents that defined its foreign policy strategy. In the document "Foreign Policy Priorities of Montenegro" of 2006, it defined the EU and NATO integration as its first priority (2006). Furthermore, in its first Constitution from 2007, it expressed its clear commitment to European and Euro-Atlantic integration (2007). Some authors believe that foreign policy defined precisely in this way was one of the fundamentals of Montenegro even since 1997 (Djukanović, 2019: 135).

Political relations between Montenegro and the Russian Federation started to deteriorate more seriously after the Russian annexation of Crimea in 2014, when Montenegro joined the EU sanctions, and especially when it started the final phase towards its membership of NATO". Another culmination in the relations took place after Montenegro accused the Russian Federation of being behind the so-called "coup d'etat" in Montenegro in 2016.

In June 2017, Montenegro became a member of NATO, although no referendum was held on such an important issue. Also, according to a survey of Montenegrin public opinion conducted by the Centre for Democracy and Human Rights in June 2017, such decision did not enjoy the support of most of the population, meaning that 39.8% was against, in comparison to 38.7% in favour of joining NATO, with 21.5% of undecided (2017). In line with its membership of NATO, Montenegro has taken a series of actions aimed at its further affirmation within the alliance. In 2018, immediately after joining NATO, members of the Armed Forces of Montenegro commenced their engagement in NATO Multinational Battle Group in Latvia, as part of Enhanced Forward Presence (eFP), and within KFOR in the AP of K&M, and in NATO mission in Iraq. It should be noted that, in the period between 2010 and 2020, Montenegrin soldiers were deployed to NATO mission even before the official membership of the said alliance, more precisely in Afghanistan (ISAF and "Resolute Support"). The war in Ukraine has brought new commitments to Montenegro in the framework of the strengthening of the eastern wing of NATO, so that members of the Armed Forces of Montenegro have been engaged since 2023 as part of a Multinational Battle Group for Enhanced Vigilance Activities (eVA) in Bulgaria. In its annual report on the overall status in the Ministry of Defence of Montenegro in 2023, proposing priorities for 2024, Montenegro expressed its dedication to the system of collective security in the framework of NATO membership through the continued engagement in the Multinational battle group in Latvia, as part of NATO enhanced forward presence in the East (eFP), and Battle group for Enhanced Vigilance Activities (eVA) in Bulgaria, and missions in Iraq and AP K&M (2023).

Commitments of Montenegro stemming from its membership of NATO, and the harmonisation of its foreign policy with EU Common foreign and security policy, essentially stipulated the foreign policy course in relation to the Russian Federation after the beginning of the war in Ukraine. Montenegro condemned the aggression of the Russian Federation against Ukraine and joined all EU sanctions. It sent assistance to

Ukraine in arms and equipment during 2023 (2023) thus bringing the political relations with the Russian Federation to the lowest level. Montenegrin dedication to the support to Ukraine in its war against Russia was also demonstrated during the visit of Admiral Bauer, the Chair of NATO Military Committee to Montenegro in January 2024, when Minister of Defence Krapović stated that military and political support of Montenegro to Ukraine would continue as long as it was necessary (2024).

Hindrances to the strengthening of bilateral military relations between Serbia and Montenegro because of different choice of foreign policy strategies

Mutual relations between Serbia and Montenegro immediately before, and especially after the referendum in 2006, were burdened by numerous outstanding problems, the most complex among them being the identity issues while building post-referendum Montenegrin state.

When analysing bilateral military relations of the two countries one should have in mind that both Serbia and Montenegro, after 2000, within the FR Yugoslavia and State Union of Serbia and Montenegro, and since 2006 as separate states, chose their foreign policy strategy of protection through the membership of an alliance, and in this case the EU and NATO. However, the departure of Serbia from Atlantic integration, caused by the first rate internal and foreign policy issue, more precisely the unilaterally proclaimed independence of the so-called "State of Kosovo", and the gradual turn to the policy of military neutrality after 2007, in relation to extremely pronounced Atlantic orientation of Montenegrin foreign policy, have slowed down the dynamics of the development of bilateral military cooperation between the two countries. Defence cooperation in the period that ensued was of technical character. Bilateral military relations were insignificant, which is supported by the statement of then Acting Chief of General Staff of the Armed Forces of Montenegro Vice Admiral Samardžić, given in October 2008, that the cooperation with the Serbian Armed Forces was poor, and that the Armed Forces of Montenegro desired much better cooperation than it had been until that moment (2008).

At the same time when Montenegrin Acting Chief of General Staff expressed his desire for the enhancement of cooperation with the Serbian Armed Forces, a significant worsening of relations between the two countries occurred after Montenegro recognised the unilaterally proclaimed independence of the so-called "State of Kosovo" in October 2008. Such action of then Montenegrin political elites, although taken without the support of the majority of the population and expected referendum given the importance of this issue, was understood as "stabbing Serbia in the back" as it was described by then Serbian Minister of Foreign Affairs Jeremić (2008). A part of the public believed that Montenegro made such decision to speed up its admission to NATO, in line with chosen foreign policy strategy and under pressure exerted by the USA (2008).

Regardless of the deterioration of relations caused by Montenegrin recognition of the unilaterally proclaimed independence of the so-called "State of Kosovo" in 2008, the Serbian foreign policy strategy left room for the further development of cooperation with Montenegro. A positive signal that the relations between the two countries were heading towards normalisation, in military sphere as well, was the visit from then Minister of Defence Šutanovac to Montenegro in February 2009. The return visit to Serbia from Minister of Defence of Montenegro Vučinić was carried out in April 2010. The first official visit to Serbia by then Chief of General Staff of the Armed Forces of Montenegro, Vice Admiral Samardžić took place in September 2009. Then Chief of General Staff of the Serbian Armed Forces Lieutenant General Miletić paid the return visit to Montenegro in October 2010. The revival of bilateral military cooperation between the two countries started cautiously, which can be deduced from the topics that dominated the talks between chiefs of general staffs of the two countries, which, predominantly, referred to regional cooperation.

With a view to obtaining membership of NATO as quickly as possible, Montenegro took certain moves that did not have a positive effect on the confidence building between the two countries, such as the visit from then Chief of General Staff of the Armed Forces of Montenegro Vice Admiral Samardžić to the so-called "State of Kosovo" in July 2013. Despite outstanding issues, there were attempts at maintaining the continuity of development of bilateral military relations between the two countries so then Chief of General Staff of the Armed Forces of Montenegro Vice Admiral Samardžić visited Serbia in December 2014. In 2016, members of the Armed Forces of Montenegro participated in the first multinational exercise in Serbia dubbed "Platinum Wolf 16".

The Montenegrin obtaining of the membership of NATO in June 2017, formally confirmed its choice of foreign policy strategy of protection in the form of alliance. That implied the obligation of Montenegro to fully implement NATO policy, which was often against vital national interests of Serbia. Hence, the engagement of members of the Armed Forces of Montenegro within KFOR in AP K&M provoked harsh reactions by Serbian officials. Another in a row of controversial actions was the attendance by defence attaché of Montenegro at the commemoration of the so-called "Croatian Day of Victory" in August 2018 in Knin, Croatia (2018). Also, then Chief of General Staff of the Armed Forces of Montenegro General Dakić visited the so-called "State of Kosovo" in May 2019 (2019). All those events looked like the attempt of Montenegro to affirm itself within NATO community after becoming its member.

Following parliamentary elections in Montenegro held in August 2020, it was expected that more serious betterment of the overall relations between the two countries would ensue to a certain degree. As expected, Montenegro did not change its foreign policy strategy, and yet it was predicted that the two countries would find a way both to strengthen their mutual relations, and bilateral military cooperation. A visit from then Prime Minister of Montenegro Krivokapić to Serbia in November 2021, as well as two donations of vaccines during the pandemic of virus infection COVID-19 from Serbia to Montenegro in the same year, along with the meeting of then Prime Minister of Serbia Brnabić with Krivokapić in Podgorica in the same year, gave an impulse for the further development of the overall relations of the two countries. Even then Minister of

Defence Stefanović had a series of meetings with Minister of Defence of Montenegro Injac. In the same year, Serbia opened its Office of Defence Attaché in Montenegro, which was a strong message from Serbia that it was open for the strengthening of bilateral military cooperation with Montenegro. However, the political crisis in Montenegro did not allow for a more serious change of course towards Serbia.

New presidential and parliamentary elections in Montenegro, in March and June 2023, arouse new expectations that the relations between the two countries would improve. Montenegro maintained its hitherto foreign policy orientation, without opening sensitive issues in relations with Serbia, such as the withdrawal of the recognition of the so-called "State of Kosovo" or disengagement from KFOR. New President of Montenegro Milatović visited Serbia in July 2023. Notwithstanding the fact that after the formation of the new political government in Montenegro there were no concrete steps towards the development of bilateral military cooperation between the two countries, certain statements of new Minister of Defence Krapović, in the context of the affirmation of Serbia-Montenegro relations, left room for its enhancement. Hence, in January 2024, Montenegrin minister of defence stated that he believed that there was no malign influence from Serbia in Montenegro (2024). Also, Minister Krapović, stated that Podgorica was ready to deepen the cooperation with Serbia during his participation in the NATO member states ministerial meeting in Brussels, in February 2024 (2024).

Regardless of the gradual change of the rhetoric about Serbia, which creates conditions for building relations between the two countries, the different choice of foreign policy strategies of Serbia and Montenegro, as small states, will remain a serious obstacle for the strengthening of cooperation, including the field of defence. This is supported by the statement of Minister of Defence Krapović at the said NATO member states ministerial meeting that he respected the path of neutrality of Serbia, but he, on the other hand, expected that the decisions of Montenegro as NATO member would be respected as well (2024). The foreign policy strategy of Montenegro will continue to imply making decisions in line with leading NATO states, which will often be against national interests of Serbia, especially in the context of the resolution of the so-called "Kosovo issue". The choice of such strategy will eventually adversely affect the dynamics of the cooperation in the field of defence between the two countries. That is especially prominent in the conditions of the deterioration of relations between great powers at the global level, particularly after the start of the conflict in Ukraine. Although foreign policy strategy of military neutrality of Serbia leaves room for the strengthening of bilateral military cooperation with Montenegro, the chances are that the political West will not allow the rapprochement between the two countries in this sensitive area of mutual relations. Hence, in such a constellation of relations, the cooperation between Serbia and Montenegro in the field of defence will predominantly continue developing like it has been so far, through joint participation in the work of regional initiatives or through the realisation of lower intensity activities, such as the participation in short courses, seminars and similar.

Conclusion

The overall political relations between Serbia and Montenegro, following the dissolution of the state union in 2006, have not managed to reach expected level so far, given the historical bonds of the two peoples, ethnic, religious and language closeness. The incompatibility of foreign policy strategies can be one of the causes of such low level of bilateral relations between the two countries.

Serbia and Montenegro have chosen different foreign policy strategies that are not complementary. Foreign policy strategy of Serbia, which relies on military neutrality, leaves more room and openness for the enhancement of bilateral military relations between the two countries. Also, Serbia is interested in enhancing cooperation with Montenegro in all areas, including the field of defence, having in mind that a numerous Serbian community lives in Montenegro. The concept of military neutrality of Serbia has no limitations in terms of the enhancement of bilateral military relations with Montenegro, since it allows cooperation with all countries in the east and west. On the other hand, Montenegrin choice of foreign policy strategy of protection through the system of collective security, i.e. the membership of NATO, makes the enhancement of bilateral military cooperation with Serbia more difficult. Montenegro unconditionally harmonises its foreign policy decisions with the current discourse within NATO, which also implies the actions which often conflict with the highest national interests of Serbia such as the recognition of the unilaterally proclaimed independence of the so-called "State of Kosovo". Such constellation of relations in a way limits the space for the strengthening of bilateral military relations between Serbia and Montenegro, although after the changes on Montenegrin political scene in 2020, and particularly in 2023, there came to a certain step forward in the development of the overall political relations. The beginning of the war in Ukraine, in February 2022, that has caused a sharp polarisation in relations between political West and the Russian Federation, only additionally made the enhancement of bilateral cooperation between the two countries more difficult, especially in the military sphere.

It can be concluded that there is certain causality between the phases in the choice of foreign policy strategies of Serbia and Montenegro and the dynamics of the development of their bilateral military relations. In the period after the dissolution of the state union in 2006, there were attempts at reviving and improving bilateral military cooperation between the two countries chiefly through joint participation in regional initiatives and projects. However, the foreign policy orientation of Montenegro has not allowed for that, since, in accordance with it, decisions have been often made that seriously encroached upon internal issues of Serbia, specifically in the matter of the AP Kosovo and Metohija. Apart from that, lack of trust of the political West regarding the military neutrality of Serbia, as well as the current discourse of leading NATO countries towards Serbia as a "Russian player" in the region of the Balkans, additionally restrict the room for Montenegro for the strengthening of bilateral military cooperation with Serbia.

Literature

[1] Baranov, A., Rašković-Talović, V. (2019). Геополитическое значение России для безопасности на Балканах [Geopolitical significance of Russia for security in the Balkans]. *Politika nacionalne bezbednosti*, Godina X, vol. 17 broj 2/2019, 189-216, <https://doi.org/10.22182/pnb.1722019.9>.

[2] Crna Gora podržava učlanjenje Kosova u NATO. (2019). *Politika*. Preuzeto 23. decembra 2023. sa <https://www.politika.rs/sr/clanak/430536/Crna-Gora-podrzava-uclanjenje-Kosova-u-NATO>.

[3] Crna Gora u Ukrajinu poslala naoružanja i opremu vrednih deset miliona evra. (2023). *Politika*. Preuzeto 02. januara 2024. sa <https://www.politika.rs/scc/clanak/537079/Crna-Gora-u-Ukrajinu-poslala-naoruzanja-i-opreme-vrednih-deset-miliona-evra>.

[4] Crnogorska Vojska želi bolju saradnju. (2008). *Politika*. Preuzeto 22. decembra 2023. sa <https://www.politika.rs/sr/clanak/58139/Crnogorska-Vojska-zeli-bolju-saradnju>.

[5] Crnogorsko priznanje Kosova nož u leđa Srbiji. (2008). *Politika*. Preuzeto 06. januara 2024. sa <https://www.politika.rs/sr/clanak/58342/Crnogorsko-priznanje-Kosova-noz-u-leda-Srbiji>.

[6] Cvetković, N. (2022). Zajednička bezbednosna i odbrambena politika Evropske unije i spremnost Republike Srbije za integraciju. *Vojno delo*, 5/2022, DOI broj: 10.5937/vojdela2205001C.

[7] Djukanović, D. (2019). Kontinuitet vanjske politike Crne Gore od 1997. godine: uspesi i izazovi u: Zoran Stojanović (ur.). *Spoljna politika Crne Gore – istorija i savremenost*. Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, knjiga 50.

[8] Djukanović, D. (2020). Balkan na posthladnoratovskom raskršću (1989-2020), drugo dopunjeno izdanje, *Službeni glasnik*.

[9] Gajić, A. (2020). Bezbednosne strategije malih država u savremenom svetu: slučaj Srbije. *Politika nacionalne bezbednosti*, godina XI, vol. 19, broj 2/2020, 63-87, <https://doi.org/10.22182/pnb.1922020.3>.

[10] Gardašević I. (2018). Russia and Montenegro: How and Why a Centuries Old Relationship Ruptured. *The Quarterly Journal*, no. 1, 61-75, <https://doi.org/10.11610/Connections.17.1.04>.

[11] Informacija - Presjek zatečenog stanja u Ministarstvu odbrane na dan 31.10.2023, sa ocjenom stanja i predlogom mjera i Predlog prioriteta za pripremu Programa rada Vlade za 2024. godinu. (2023). *Sajt Vlade Crne Gore*. Preuzeto 30. januara 2024. sa <https://www.gov.me/dokumenta/f5b95af7-9cbb-4bfd-a9b8-2ed3e7ffdd63>.

[12] Jagiełło, S. A. (2016). Foreign and Security Policy of the Republic of Serbia u: Republika Serbii - Aspekty polityki wewnętrznej i międzynarodowej. University of Wrocław, 165-185.

[13] Keohane, Robert O. (1969). „Lilliputians' Dilemmas: Small States in International Politics”. *International Organization*, 23 (2), 291-310.

[14] Lake, D. A. (2009). *Hierarchy in International Relations*. Cornell University Press.

- [15] Ministar odbrane Crne Gore: Nema malignog uticaja iz Srbije. Brod „Jadran” je naše vlasništvo. (2024). N1. Preuzeto 22. januara 2024. sa <https://n1info.rs/region/ministar-odbrane-crne-gore-nema-malignog-uticaja-iz-srbije-brod-jadran-nase-vlasnistvo/>.
- [16] Ministar odbrane Crne Gore obećao nastavak pomoći Ukrajini. (2024). Novi Magazin. Preuzeto 28. januara 2024. sa <https://novimagazin.rs/svet/region/314424-ministar-odbrane-crne-gore-obecao-nastavak-pomoci-ukrajini>.
- [17] Novaković, I. (2011). Koncept neutralne države. Institut za međunarodnu politiku i privredu, UDK: 327(1-652)+(497.11), Bibliid 0543-3657, 62 (2011), Vol. LXII, br. 1141, 5-20.
- [18] Petrović, D., Đukanović, D. (2012). Stubovi spoljne politike Srbije – EU, Rusija, SAD i Kina. Institut za međunarodnu politiku i privredu.
- [19] Političko javno mnjenje Crne Gore u junu 2017. godine. (2017). Centar za demokratiju i ljudska prava (CEDEM). Preuzeto 25. januara 2024. sa <https://www.cedem.me/wp-content/uploads/2017/07/CEDEM-Jun-2017-istrazivanje.pdf>.
- [20] Proroković, D. (2023). Serbia's foreign policy and relations with Russia as one of the priorities. Institut za međunarodnu politiku i ekonomiju u Beogradu, Vol. LXXV, No. 2, 293-312, Doi: <https://doi.org/10.2298/MEDJP2302293P>.
- [21] Radojević, S., Knežević M. & Bojanić D. (2023). Politika neutralnosti i ulaganja u sistem odbrane. Vojno delo, 2/2023, DOI broj: 10.5937/vojdolo2302014R.
- [22] Rezolucija Narodne skupštine o zaštiti suvereniteta, teritorijalnog integriteta i ustavnog poretka Republike Srbije. (2007). Sajt Vlade Republike Srbije. Preuzeto 17. januara 2024. sa <https://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/index.php?id=80729>.
- [23] SAD očekuju da Crna Gora prizna Kosovo. (2008). Politika. Preuzeto 11. januara 2024. sa <https://www.politika.rs/sr/clanak/54400/SAD-ocekiju-da-Crna-Gora-prizna-Kosovo>.
- [24] Smith, S., Hadfield A. & Dunne T. (2016). Foreign Policy, Theories, Actors, Cases. Third Edition. Oxford University Press.
- [25] Spoljnopolitički prioriteti Crne Gore (2006). Sajt Počasnog konzulata Crne Gore u Odesi – Ukrajina. Preuzeto 24. januara 2024. sa <http://montenegroconsulate.kiev.ua/spoljno-politicki-prioriteti-crne-gore-2/?lang=me>.
- [26] Ustav Crne Gore (2007). Sajt Skupštine Crne Gore. Preuzeto 21. januara 2024. sa <https://www.skupstina.me/me/ustav-crne-gore>.
- [27] Vandenbosch, A. (1964). The Small States in International Politics and Organization. The Journal of Politics, Vol. 26, No. 2, 293-312.
- [28] Vojni izaslanik u Kninu – uobičajen diplomatski protokol. (2018). Politika. Preuzeto 23. decembra 2023. sa <https://www.politika.rs/sr/clanak/408739/Vojni-izaslani-u-Kninu-uobicajen-diplomatski-protokol>.
- [29] Vuksanović, V. (2021). Systemic Pressures, Party Politics and Foreign Policy: Serbia Between Russia and the West, 2008-2020. Doktorski rad. The London School of Economics and Political Science.
- [30] Walt, M. S. (1985). Alliance Formation and the Balance of World Power. International Security, Vol. 9, No. 4, (Spring, 1985), 3-43.
- [31] Wiberg, H. (1987). The Security of Small Nations: Challenges. Journal of Peace Research, Vol. 24, 339-363.

[32] Zapadni Balkan tema NATO samita – Crna Gora spremna da unapredi vojnu saradnju sa Srbijom. (2024). Radio-televizija Srbije (RTS). Preuzeto 18. februara 2024. sa <https://www.rts.rs/lat/vesti/drustvo/5369472/zapadni-balkan-tema-nato-samita--crna-gora-spremna-da-unapredi-vojnu-saradnju-sa-srbijom.html>.

S u m m a r y

A different choice of foreign policy strategies can be a serious obstacle for the development of overall bilateral relations between states, regardless of their historical, ethnic, religious or language closeness. Non-complementary foreign policy courses can alienate a state from the other whose peoples share a strong historical and traditional closeness, while, on the other hand, they can bring closer countries that used to have serious conflicts and difficult burden of historical inheritance.

So far, Serbia and Montenegro have not managed to raise the level of bilateral relations to the expected level, following the dissolution of the state union in 2006. Reasons and causes of such unjustifiably low level of mutual political relations are diverse and they should be part of a thorough and all-encompassing analysis. This paper analysed just one determinant that can be significant for profiling bilateral relations of Serbia and Montenegro, that being their different choice of foreign policy strategies. The two countries, according to qualitative and quantitative criteria, belong to the corps of the so-called small states that do not have a great political, economic or military power, and, as such, must find the way in complex geopolitical conditions, and amid strong pressure of great powers, which have always had their interests in the Balkans, to protect their national interests. After a brief Euro-Atlantic course, Serbia chose the foreign policy strategy of neutrality because of its internal problems, principally the resolution of the so-called “Kosovo issue”. With such foreign policy strategy, it tries to balance between the demand for economic development through cooperation with the political West, and the imperative to maintain its position in the defence of its sovereignty and territorial integrity through maintaining relations with the Russian Federation, China and global South. On the other hand, Montenegro chose the foreign policy strategy of protection in the framework of an alliance through the membership of NATO.

Such dissonance of foreign policy courses of Serbia and Montenegro had impact on the development of the overall relations between the two countries. The paper analysed one segment of bilateral relations between Serbia and Montenegro. Namely, bilateral military relations represent a very sensitive sphere of the overall relations among states and they demand a high degree of confidence and common consensus. Hence, this paper endeavoured to find possible causalities between the dynamics of the development of bilateral military relations between Serbia and Montenegro and different phases in the choice of their foreign policy strategies. It has been proven that the causalities indeed exist, i.e. that the non-complementarity of foreign policy strate-

gies of the two countries will continue to be a serious obstacle to the achievement of the expected level of bilateral military cooperation, and of political relations of Serbia and Montenegro, especially in the conditions of the deterioration of relations between the political West and East after the beginning of the war in Ukraine in 2022. Moreover, the escalation of the conflicts in international community has only reconfirmed the consistency of foreign policy courses of both Serbia and Montenegro, which makes the strengthening of their overall political and bilateral military relations more difficult.

Keywords: international relations, foreign policy, foreign policy strategies, bilateral military cooperation, small states, Serbia, Montenegro, military neutrality, NATO.

© 2024 The Author. Published by Vojno delo (<http://www.vojnodelo.mod.gov.rs>). This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution license (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

